

«ГРОДНА: НАЗВА ГОРАДА – АСНОЎНЫЯ ПРАБЛЕМЫ І ПЫТАННІ»

УО «Гродненский государственный медицинский университет»

Клімук Р., ЛФ

Навуковы кіраўнік – к.г.н., дацэнт, загадчык кафедры гуманітарных навук
С.А. Сіткевіч

Гародня, Горадна, Горад над Нёманам, Горад на Нёмане, Горадня, Горад Стэфана Баторыя, Горад святога Губарта, Горадзен, Горадзень, Городень, Городень, Городец, Городно, Городок, Гродна, Гродно, Кгродно, *Маленькі Парыж* (“Наш Гродно – Маленький Париж...” – словы з папулярнай у 1960 – я гг. песьні) , Немогардас, *Онгород* (Эліза Ажэшка), Gartena (Garten, Garthen), Gardinas, Grodno, Horodno, Hrodno, Nemogardas (*курсівам пазначаны назвы з літаратурных твораў*).

Гэты пералік, безумоўна, не прэтэндуе на выключную паўнату і аўтар з удзячнасцю прыме любыя аргументаваныя дапаўненні.

На сёняшні момант наш горад мае адзіную афіцыйную назву Гродна (іншамоўныя варыянты: Гродно, Gardinas, Grodno) і неафіцыйныя – распаўсюджаныя ў быту, перыедыцы і нават навуковых выданнях – Гародня, Гародня ці Горадна.

Імя горада ў летапісах. Калі зазірнуць у даведачныя крыніцы (энцыклапедыі, слоўнікі і да т.п.), то часцей за ўсё можна прачытаць, што летапісныя назвы нашага горада – Городень, Гародня, Городно. Летапісныя – значыць афіцыйныя.

Пры сінтэзаванні дадзеных перш за ўсё летапісаньня, тапанімікі, гістарычнай лінгвістыкі і храналогіі мы прыйшлі да высновы, што на працягу 12 – 13 стст. (перыяд, які ахоплены старажытнарускімі летапісамі) наш горад згадваецца толькі як “Городень” (Іпацьеўскі летапіс па Пагодзінскаму спісу – 1620 – я гг.) дае яшчэ варыянт “Городень”).

Летапісны перыяд адносна нашых земляў падзяляецца на два перыяды: Старажытнарускі і Беларускі – Літоўскі. Амаль усе вядомыя летапісы гэтых перыядаў надрукаваны ў так званым *Поўным зборы рускіх летапісаў* (у арыгінале: Полное собрание русских летописей; афіцыйнае скарачэнне – *ПСРЛ*). Паглядзім, як падаецца назва сучаснага г. *Гродна*, які на мяжы 1560 – 70 – х гг. афіцыйна атрымаў яе замест назвы **Городен**.

Калі мы гаворым пра першапачатковую назву горада, яго афіцыйнае імя, то гэта павінна быць назва, якая згадваецца ў самых ранніх пісьмовых крыніцах у назоўным склоне. Такім згадваннем, прычым адзіным за ўсё 12 ст., з’яўляецца паведамленне Іпацьеўскага летапісу пад 1183 г. “6692... *Того же лета Городень погоре ...*”. Мноства разоў такая ж назва (з

варыянтам яе змякчэння – *Городень*) і ў розных склонах згадваецца ў Старажытнарускіх (13 ст.): Іпацьеўскім, Лаўрэнцьеўскім і Радзівілаўскім і ранніх Беларуска – Літоўскіх (15 – 16 стст.) летапісах. Такім чынам *“Городень”* – адзіная летапісная назва нашага горада, якая змяняецца на імя *“Гродна”* перад самым стварэннем Рэчы Паспалітай, у 1560 – я гг. Па беларуску гэта гучыць як **Горадзен і Гродна**.

Мы разглядалі некалькі варыянтаў тлумачэння назвы горада:

Версія 1 – я. Мноства энцыклапедычных і даведачных выданняў, а таксама некаторыя манаграфіі па Гродна розных часоў тлумачаць паходжанне назвы ад дзеясловаў *“гарадзіць, агароджваць”*. І на гэтым спыняюцца.

Версія 2 – я. У падручніку *“Мая Радзіма – Беларусь”* чытаем : *“... Горадзень, Гародня. Гэтыя назвы, як і словы “гарадзішча”, “горад”, азначаюць “агароджанае месца, умацаванае паселішча”*.

Версія 3 – я. Даследчык фальклёру Аляксей Ненадавец у сваёй кніжцы *“Гродзеншчына: Назвы населеных пунктаў паводле легендаў і паданняў”* апісвае, што адбывалася там, дзе стаіць цяпер Гродна, калі прыплыў сюды князь з дружнаю: *“Сталі будаваць сабе хаціны ды гаспадарчыя будыніны, а вакол, па старадаўнім вайсковым звычаі, абнеслі невялікае пакуль што паселішча высачэнным дубовым частаколам. Калі ў каго пыталіся ў тых мясцінах, куды ён едзе, ці адкуль вяртаецца, то звычайна казалі – “У гарадню” ці “З гарадні”. Адсюль і назва горада”*.

4 – ю версію літоўскай назвы Гродна – Gardinas (Гардзінас) прыводзіць літоўскі філолаг пачатку 20 ст. Казімерас Буга. Назва Гардзінас паходзіць ад імя паганскага бога Гардуніціс (або Гарнітас, Гардунціс), якога паважалі яцвягі (балцкае племя) за тое, што ён быў апекуном жывёлы. Згодна падання каля Гродна быў гай Гардуніціса, вядомы ва ўсёй гістарычнай Літве (цяпер гэта Гродзеншчына, Брэстшчына і частка Міншчыны).

5 – я версія гісторыка В.В. Шведа. Значная колькасць беларускіх гарадоў сваё імя атрымала ад назвы ракі, на берагах якой яны знаходзяцца. Напрыклад, Полацк (Полацак) – ад Палаты, Мінск (Менск) – ад Менкі, Віцебск – ад Віцьбы. Гродна (Горадзен, Гарадня) атрымала назву ад ракі Гарадня (іншыя назвы яе Гарадніца, Гараднічанка).

6 – я версія А.П. Госцева. Назва *“Городень”* складаецца з корня *“Город”* і суфікса *“ – ень”*. Слова *“Городь”* (горад) слоўнікі тлумачаць, як:

- 1) Буйны населены пункт, горад у сучасным разуменні;
- 2) Крэпасць, замацаванае месца;
- 3) Крэпасная сцяна, лінія ўмацаванняў.

Калі звяртаць увагу на нямецкую назву Гродна – Garten то ўзнікае спакуса паразважаць на прадмет таго, што нават першапачатковы сэнс назвы *Городен* азначае *горад – сад* (менавіта так перакладаецца нямецкае *Garten* на беларускую мову, а спецыялісты – лінгвісты сцвярджаюць, што

гэты, нямецкі, варыянт – *калька* са слова Гроден). Гэтую версію падмацоўвае факт адсутнасці ў старажытнаруускай мове слова “сад”, яго замяняла слова “огород”.

Вывады: Асноўная праблема вызначэння назвы горада заключаецца ў тым, што ў летапісных крыніцах назва друкуецца на мове той краіны ў межах якой рыхтаваўся летапіс, таму пры перакладзе на сучасную беларускую мову не супадае. Пры правядзенні навуковага аналізу крыніц вызначылася, што ў большасці першакрыніц назва горада – ГроденЬ/Ъ. Шматлікасць пазнейшых назваў – вынік іх рознага тлумачэння і гучання на мовах нашых суседзяў, летапісцаў.

Літаратура

1. Соловьев А.В. Новые раскопки в Гродне и их значение для русской истории//Записки русского научного института в Белграде. Вып. 13. – Белград, 1936. – с. 69 – 96.
2. Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Полацкі і новагародскі перыяды. – Мн.: Мастацк. Літар., 1990.
3. Ермаловіч М. Беларуская дзяржава Вялікае княства літоўскае. – Мн.: Беллітфонд, 2000. – 322 с.
4. Госцеў А., Швед В. Кронан. Летапіс горада на Нёмане(1116 – 1990). – Гродна: НВК "Пергамент", 1993. – 320 с.
5. Госцеў А.П. Імя горада//Швед В.В., Госцеў А.П., Дабрыян А.А. Горадзен/серыя “Мой горад”. – Гродна, 1996. – С.9 – 12.
6. Госцеў А.П. Калі быў заснаваны горад Гродна і якое ён меў імя ў летапісных перыяд (матэрыялы да метадычнай распрацоўцы краязнаўчых заняткаў)//Мінулае Гродзеншчыны. Вып. 9. – Гродна: ІПК, 2002.

«СТАРАЖЫТНАЯ ЛІТВА І СУЧАСНАЯ ЛЕТУВА».

УА «Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт»

Свекло К.В., ЛФ

Навуковы кіраўнік – ст. выкладчык кафедры рускай і беларускай моў
В.І. Варанец

Нічога ў нас, беларусаў, не атрымаецца, пакуль не пачнём называць рэчы сваімі імёнамі.

Ну, сапраўды, калі Вы, напрыклад, называеце гэта сталом, а я гэта самае называю дзвярыма... Тады, маючы на ўвазе адно, мы будзем казаць пра рознае. У выніку атрымаем або недарэчную камедыю, або недарэчную трагедыю. Прынамсі, анічога разам, супольна мы з Вамі зробіць не